

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Marcela Martinková

III. ročník – kombinované studium

Obor: pedagogika – veřejná správa

Program prevence sociálně patologických jevů v základní škole

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

Olomouc 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Uherském Hradišti dne 25. 3. 2011

Marcela Martinková

Děkuji doc. Mgr. Miroslavu Dopitovi, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad a praktickou pomoc při zpracování, ale i učitelům a žákům ze základní školy v okrese Uherské Hradiště, kde jsem prováděla výzkum.

Obsah

<u>ÚVOD</u>	6
<u>1 SOCIÁLNÍ DEVIACE, SOCIÁLNÍ PATOLOGIE A RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ</u>	7
<u>2 PŘÍČINY A PODMÍNKY VZNIKU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ</u>	9
2.1 PŘÍČINY A PODMÍNKY VYCHÁZEJÍCÍ Z RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	9
2.2 PŘÍČINY A PODMÍNKY VYCHÁZEJÍCÍ Z VRSTEVNICKÝCH SKUPIN A ŠKOLY	10
2.3 PŘÍČINY A PODMÍNKY VYCHÁZEJÍCÍ Z MÉDIÍ	11
<u>3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA A SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY</u>	12
3.1 ZÁŠKOLÁCTVÍ	13
3.2 ŠIKANA	14
3.3 DROGY A DALŠÍ NÁVYKOVÉ LÁTKY	15
3.4 ALKOHOL A TABÁKOVÉ VÝROBKY	16
3.5 KRIMINALITA	19
<u>4 VOLNÝ ČAS – VOLNOČASOVÉ AKTIVITY</u>	21
4.1 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	21
4.2 ŠKOLNÍ A MIMOŠKOLNÍ VOLNOČASOVÉ ORGANIZACE	22
<u>5 PREVENCE</u>	25
5.1 KRITÉRIA PREVENCE VE ŠKOLÁCH	25
5.2 MÍSTO PREVENCE VE ŠKOLNÍM VZDĚLÁVACÍM PROGRAMU	27
<u>6 CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÍ ŠKOLY VĚTRNÍK V UHERSKÉM HRADIŠTI</u>	30
6.1 PREVENTIVNÍ PROGRAM NAVRŽENÝ PRO ZŠ VĚTRNÍK V UHERSKÉM HRADIŠTI	31

6.2 PRŮZKUM VÝSKYTU VYBRANÝCH SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ NA I. A II. STUPNI ZŠ	42
ZÁVĚR	48
LITERATURA A ZDROJE	50
PŘÍLOHY	52

Úvod

Důvodem, proč jsem si jako téma bakalářské práce zvolila *Program prevence sociálně patologických jevů v základní škole*, které následně konkretizovala na ZŠ Větrník v Uherském Hradišti, je především zájem o tuto problematiku a také to, že pracuji v základní škole.

Cílem práce je vytvořit přehled vybraných negativních jevů, které se vyskytují v základních školách, příčin a podmínek jejich vzniku a v rámci preventivně výchovné činnosti analyzovat Školní vzdělávací program ZŠ Větrník ve vztahu k Programu prevence sociálně patologických jevů v základní škole Větrník. Při psaní práce vycházím z odborné literatury, školské legislativy a také z výsledků průzkumu, který jsem realizovala na ZŠ Větrník.

Podle mého názoru má velký vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi dětmi a mládeží rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v České republice po roce 1989. Tyto pak předstihují přirozený generační posun v řadě životních postojů, zkušeností a zvyklostí. V některých případech se potom do osobního, rodinného a sociálního života negativně promítá také identifikace s nevhodnými vzory postojů a chování, destabilizace stávajících norem a hodnot. Jedním z důsledků je například snaha přiblížit se pokud možno co nejrychleji „novému životnímu stylu“, často i za cenu použití nelegitimních postupů či trestné činnosti.

Prevenici sociálně patologických jevů nelze chápat pouze jako jeden z dílčích úkolů školy, ale je to součást každodenního života celé školy.

V práci sestavím program prevence sociálně patologických jevů, který bude zasahovat výchovnou i vzdělávací složkou v rámci školní docházky v ZŠ a směřovat k pozitivnímu ovlivnění klimatu školy, ke změně motivace žáků a pedagogů. Ve své práci poukazuji na některé aspekty kouření tabákových výrobků, konzumaci alkoholu a drog u žáků základní školy. Provádím srovnání uvedených sociálně patologických jevů u žáků 1. a 2. stupně v základní škole Větrník v Uherském Hradišti. Rovněž zjišťuji názor některých žáků 2. stupně na tuto problematiku.

1 Sociální deviace, sociální patologie a rizikové chování

Problematika prevence sociálně patologického jednání v základním školství souvisí s ukotvením problematiky sociálně patologického jednání v sociologických teoriích sociálních deviací a nověji se vztahuje ke konceptu rizikového chování.

Slovní spojení **sociální deviace** pochází z latinského „deviatio“ – odchylka, úchylka. Podle Slavomila Fischera a Jiřího Škody (2009) jsou sociální deviace definovány jako způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě akceptované většinou populací. Vezme-li v úvahu pouze deviaci u lidí, patří sem různé nemoci, smyslové defekty, duševní poruchy, fyzické defekty, sebevraždy a sexuálně neadekvátní projevy, alkoholismus, kriminalita i drogová závislost, jak uvádí Michal Hrčka (2000, s. 12).

Sociální deviace je hodnotově a emocionálně neutrální a příkladem takového překročení normativu může být přehánění, extrémní postoje a způsoby chování např. alkoholismus a prohibice, sociální dezorientace. Sociální dezorganizací je myšlen rozklad nebo narušení systému norem společnosti a poukazuje na širší společenské aspekty příčin vzniku patologických jevů (Fischer, Škoda, 2009).

Označení **sociální patologie** vzniklo z latinského „pathos“ – utrpení a označuje jevy nezdravé, nenormální a společensky nežádoucí jevy a zabývá se také sankciovanými formami deviantního chování a studiem příčin jejich vzniku a existence (Ondrejko, Brezák, Lubelcová, Poláková, & Vlčková, 2001). Za zakladatele, autora termínu sociální patologie je považován Herbert Spencer, sociolog a filosof, který se pokoušel nalézt spojitost mezi patologií biologickou a sociologickou. Ustanovením sociální patologie dochází také k vymezování **sociálně patologických jevů**. Problematika sociálně patologických jevů, snížení rizika jejich vzniku a důsledků je podle Vratislava Pokorného, Jany Telcové a Antona Tomka (2003) jedním ze současných témat, jejichž význam zaznamenává trvalý růst. K tomu přistupuje i skutečnost, že tato oblast je

značně obsáhlá a různorodá. Za sociálně patologické jevy lze považovat různé projevy chování, které neodpovídají „normálnímu“ přirozenému chování jedince. Je však těžké přesně definovat co je a co není normální. Je proto důležité vycházet z aktuálního stavu společnosti, v níž jevy definujeme. Rovněž je nutné vycházet časového období a společenské i kulturní situace. Problematice sociálně patologických jevů je věnována stále větší pozornost, a to jak ze strany institucí, tak ze strany jednotlivců či řady různých skupin. Dlouhodobá praxe užívaná při řešení problematiky sociálně patologických jevů ukazuje, že nejefektivnější při jejich zvládnutí je komplexní přístup postavený na vyváženosti opatření primární prevence a represe (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003, s. 13 a 14).

V poslední době se v souvislosti se sociálně patologickým jednáním stále častěji v prostředí školy používá termín **rizikové chování**. Pod pojmem rizikové chování rozumíme chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Vzorce rizikového chování přitom považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi. Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme: šikanu a násilí ve školách, vč. dalších forem extrémně agresivního jednání, dále záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti (gambling, problémy spojené s nezvládnutým využíváním PC atd.), užívání anabolik a steroidů, obecně kriminální jednání, sexuálně-rizikové chování, vandalismus, xenofobii, rasismus, intoleranci a antisemitismus, komerční zneužívání dětí, týraní a zneužívání dětí atd.

Abychom mohli dětem a mládeži nabídnout svět, ve kterém pro ně nebude problém vyhnout se různým formám rizikového chování, potřebujeme si nejdříve ujasnit, co všechno má na jejich pozdější chování vliv. To nám pomůže hledat prostor, kde je vhodné na děti a mládež působit.

2 Příčiny a podmínky vzniku rizikového chování

Jako příčiny a podmínky vzniku rizikového chování bývá často označována rodina. Mimo rodinu pak vrstevnické skupiny, škola a vliv médií.

2.1 Příčiny a podmínky vycházející z rodinného prostředí

Významnou roli při výskytu sociálně patologických jevů ve škole i mimo školu u dětí a mládeže dnes spíše označovaného jako rizikové chování hraje v životě dětí především **rodina**. Právě zde se z velké části rozhoduje o tom, jak prožijeme svůj život. Je to místo, kde nacházíme své první vzory a kde se nám utváří náš pohled na svět. Rodina, to je to místo, co má být provoněno láskou, pochopením a vzájemnou tolerancí, právě zde se máme učit jeden od druhého a právě zde máme zjistit, jak nejlépe fungovat ve společnosti. Nicméně realita je někdy poměrně jiná a ne každá rodina se dá označit jako fungující (Janíková, 2006).

Rodina bývá obvykle prvním sociálním prostředím, se kterým se jedinec setkává. Obecně lze rodinu charakterizovat vzhledem k její proměnlivosti forem a znaků velmi obtížně, zpravidla se však specifikuje jako malá či primární sociální skupina, která plní určité funkce, z nichž se obecně uvádějí funkce biologicko-reprodukční, funkce ekonomicko-zabezpečovací, funkce emoční a funkce socializačně-výchovná. Je nesmírně důležité jaké kvality rodina dosahuje, do jaké míry je rodina schopna zajistit základní fyzické a duševní potřeby dítěte, rozvíjet jeho schopnosti a tlumit negativní sklony.

O významu a smyslu rodiny se ve své knize „*Rodina jako instituce a vztahová síť*“ zamýšlí Oldřich Matoušek (1994), kde také uvádí: „Hlavní smysl rodiny je reprodukční. Rodina usnadňuje lidem péči o děti a jejich výchovu. Konfliktní situace v rodině mohou vést k přechodnému nebo trvalému narušení jedné nebo více funkcí rodiny. Nejčastější poruchy by se daly rozdělit do tří skupin:

- Porucha biologicko-reprodukční funkce
- Porucha emoční funkce
- Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce

Situace, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a selhání některého člena nebo členů, které se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech tří základních funkcí (Matoušek, 1994).

2.2 Příčiny a podmínky vycházející z vrstevnických skupin a školy

Na vývoj a formování osobnosti má vliv i sociální prostředí, v němž se jedinec utváří a nelze také opomenout vliv vnitřních činitelů. Vývoj jedince probíhá v určitém sociálním prostředí, které pozitivně či negativně formuje osobnost. Toto prostředí ovlivňuje převážnou část mladých lidí, kteří jsou mu vystaveni. Nejužší sociální prostředí je rodina s velkou intimitou sociálních interakcí, jak bylo řečeno již výše. Dále však nelze pominout vrstevníky – „partu“ a školu.

Velice významný vliv na rozvoj osobnosti mladého člověka mají od raného věku **neformální skupiny vrstevníků**. Z psychologického hlediska skupiny charakterizují:

- Společná činnost a společný cíl této činnosti
- Osobní styk a vzájemná znalost členů
- Existence skupinové struktury
- Existence skupinových norem a sankcí (Čírtková, 1994, s152)

Mladý člověk má potřebu sdružovat se. Na mnoha okolnostech pak záleží do jaké skupiny vrstevníků se začlení. Skupiny dětí a mládeže lze v zásadě dle funkčnosti rozdělit do následujících kategorií:

- Mládež sdružující se ke hře z touhy po dobrodružství
- Skupiny delikventní dopouštějící se protispolečenského jednání

Podle sociální integrity party a sociální integrity rodinného prostředí pak můžeme charakterizovat vzájemnou propojenost mezi rodinou a vrstevnickými skupinami. Významným způsobem zasahuje do výchovy dětí a žáků **mateřská škola a základní škola**. V těchto institucích se dítě většinou poprvé ve větší míře v životě setkává s přímým působením norem a hodnot platných v okolním sociálním světě.

Zdroje delikventního chování mohou pramenit i z těchto institucí. Zde můžeme jmenovat např. nesprávné výchovné zásahy učitelů, nedostatek spolupráce školy s rodinou při výskytu výukových či výchovných potíží. K nesprávnému výchovnému působení dochází mnohdy z důvodu neznalosti rodinného prostředí, v němž žák vyrůstá, kdy právě poznání rodinných vztahů je pro výchovu velmi důležité. Mnohdy však rodina nemá zájem o spolupráci se školou, rodiče nemají zájem o to, co se dítě ve škole učí, do školy se nedostavují a veškerou zodpovědnost za výchovu přenášejí z rodiny na školu.

2.3 Příčiny a podmínky vycházející z médií

Vliv médií na mladou generace je velký. Uvědomíme-li si, jak důležitou součástí času dětí tvoří sledování různých sdělovacích prostředků, respektive styk s nimi. Negativní důsledky vlivu médií na děti jsou všeobecně známé. Viditelné a zřejmé jsou vlastní obsahy pořadů, které jsou negativními faktory vycházejícími z rozhlasu, televize či internetu. Především se jedná o násilí propagované jako přirozená součást života a krutost hlavních protagonistů. Násilí a brutalita se dnes běžně objevuje také v pořadech určených přímo dětem. Nicméně v tomto ohledu mají média vliv téměř na všechno, na oblékání, chování a etiketu, tvorbu nových výrazů apod.

Rodiče jsou hlavním a nejdůležitějším prvkem v televizní výchově dětí, oni rozhodují před kterými pořady děti chránit, ale zároveň hledají, co dětem doporučit. Velmi významným faktorem bývá tzv. rodičovský příklad, tedy jaké zvyklosti vidí dítě v domácím prostředí. Jakým způsobem vnímá rozhodování a volbu rodičů a jak přistoupí na systémovou selekci programů.

V oblasti reklamy na mladého diváka je systém regulace ještě poměrně složitější. Naše právo se zabývá otázkou dětí v mediálním zákoně a v zákoně o regulaci reklamy.

Síla médií je neuvěřitelná. Vliv médií bude vždy záviset na nejužším sociálním prostředí ve kterém dítě vyrůstá, také na jeho volnočasových aktivitách. Nicméně u tzv. rizikových skupin je jednoznačně mediální násilí negativním faktorem. (Matoušek, Kroftová, 1998).

3 Základní škola a sociálně patologické jevy

Škola je podle Heleny Grecmanové (2008) instituce, která na sebe neustále přitahuje pozornost. Zajímají se o ni hlavně učitelé, žáci a rodiče. Ve všech základních školách v ČR nabývá sociální klima v průběhu několika let značných změn. Cílem školního vzdělávání se stávají klíčové kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální apod. Cesta k jejich dosažení je však velmi dlouhá a náročná. Aby mohly být naplněny, mění se obsah, aktivity i činnosti, které se ve školách v minulosti realizovaly. Změny postihují i vztahy mezi učiteli, žáky a jejich rodiči, mezi učiteli i navzájem.

Ve své publikaci píše Grecmanová (2008, s. 7 a 21) o škole jako o instituci, jejíž tradiční úlohou je vzdělávat a vychovávat. Nachází se pod tlakem společenského očekávání, protože plní významné společenské funkce: socializaci a personalizaci. Přispívá ke kvalifikaci mladé generace. Je místem, kde se setkávají různé skupiny a generace. Vedle poznatků zde žáci rozvíjejí své sociální chování. Hlavními liniemi školní výchovy jsou: podporovat samostatnost a rozvoj žáků, rozvíjet sociální kompetence.

Cílem vzdělávacího procesu je také výchova dětí na mládeže k odpovědnosti a správným rozhodnutím. V rámci tohoto výchovně vzdělávacího procesu zaměřeného zejména na zvyšování sociální kompetence dětí a mládeže je nutné předat i určité penzum základních informací o sociálně patologických jevech. Jedná se o problematiku šikany a násilí, což považují v našich základních školách za mnohem větší problém. Dále jsou to záškoláctví, alkoholismus a kouření, kriminalita a delikvence, vandalismus, patologické hráčství, projevy rasismu, drogové závislosti a závislosti na virtuálních drogách.

Rovněž k této problematice nelze nezmínit komerční zneužívání dětí, syndrom zanedbávaných a týraných dětí a jiné formy domácího násilí páchaného nejen na dětech, ale i jiných rodinných příslušnících.

„Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými školskými koordinátory prevence a metodiky prevence, z dlouhodobých cílů stanovených

strategiemi nadresortních orgánů a ze zkušeností s naplňováním koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších rizikových projevů chování u dětí a mládeže. Preventivní strategie musí být neoddělitelnou součástí výuky a denního života každé školy. Jde o to, aby každodenní život školy měl takovou kvalitu, která by umožňovala žákům osvojit si zdravý životní styl, umožnit jim všestranný rozvoj a podpořit kvalitní zájmy a koníčky. Cílem by mělo být vytvořit inspirující a plnohodnotné prostředí školy v klidné a přátelské atmosféře žák – pedagog“ (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR v Praze dne 16. října 2007 č. j.: 20 006/2007-51 Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních).

Zaměříme se podrobněji na některé sociálně patologické jevy, které provázejí denně děti nejen v osobním životě po škole, ale i ve škole.

3.1 Záškoláctví

Záškoláctví je jev, který se ve školách vyskytuje velmi často. Úmyslné zameškání školního vyučování je dnes chápáno jako porušení školního řádu a zároveň jde i provinění proti ustanovení o povinné školní docházce v rámci školského zákona.

Záškoláctví je samo o sobě projevem asociálního chování. Jedná se o poruchu únikového typu vyvolanou třemi základními příčinami, a to jsou negativním vztahem ke škole, druhá je vliv rodinného prostředí a třetí trávením volného času. Velký vliv na záškoláctví může mít sám pedagog například nespravedlivým hodnocením, nebo strach ze školy. Nevhodné trávení volného času má také značný vliv na vznik sociálně patologických jevů včetně záškoláctví. Děti mají možnost navštěvovat školní družiny, různé kluby, zařízení, která zajišťují zájmovou činnost za úhradu - střediska pro volný čas dětí a mládeže a domy dětí na mládeže. V naší praxi chybí nabídka zájmových klubů nebo center, kam by mohla mládež přijít kdykoliv a vybrat si momentálně vyhovující činnost, jako tomu je v některých vyspělých zemích (Vocilka, 1998, s. 20–31).

Záškoláctví má dvě formy. První je impulzivní, což znamená, že žák si předem neplánuje nepřítomnost ve škole. Druhá je promyšlená a plánovaná.

Každému dítěti přináší škola nutnost postupně se vyrovnávat s nároky, které jsou na něj kladeny. U žáků se přitom mohou objevit pocity úzkosti a nejistoty. Nelze opomenout, že dítě z problematické rodiny může mít z jakéhokoliv důvodu situaci daleko těžší. Dítě, zvláště v mladším školním věku, si nedokáže vyžádat pomoc a ni vyjádřit své pocity. Rodiče bohužel, také často nebývají kompetentními vychovateli. Učitel by si proto měl, na základě znalostí základů pedagogické diagnostiky a pozornosti věnované každému žákovi, umět odhadnout, kdy potřebuje pomoc. Tuto by si měl vyžádat od pedagogicko - psychologické poradny, od sociálního odboru nebo od dětského psychiatra (Jedlička, Kořan, 1998, s. 61–62).

3.2 Šikana

Šikanování je, podle MŠMT č.j. 28 275/2000-22, chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.

Škola má povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužáky.

V souladu s ustanovením §29 zákona č. 561/2004 Sb. (školského zákona) má škola jednoznačnou odpovědnost za žáky, je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích aktivit a vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů.

Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy ihned řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřeřazení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). Všichni pedagogičtí pracovníci musí důsledně vést žáky k osvojování a dodržování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektující individualitu žáka a také citlivě vnímají atmosféru v jednotlivých třídních kolektivech. Rovněž se svým chováním podílí na prevenci šikanování ve třídách, snaží se o vytvoření zdravého, bezpečného a zároveň stimulačního školního prostředí.

Český školní program proti šikanování je speciální, celoškolský, stojí na třinácti klíčových komponentách a probíhal v rámci širšího projektu Zdravá škola. Při jeho tvorbě se jeho autor Michal Kolář opíral především o teorii a metodiku, která je zpracována v knize *Bolest šikanování* (2001). Základní varianta programu je určena zejména pro ty školy, kterým se podařilo vytvořit příznivé sociální klima. Vycházíme z empirických a výzkumných zjištění, že je nutné propojení obecných preventivních programů, které rozvíjí bezpečné vztahy mezi všemi členy školního společenství, se speciálním programem proti šikaně. Až kombinace obecného a speciálního přináší zásadní změnu. Tato významná skutečnost bývá přehlížena.

3.3 Drogy a další návykové látky

Slovo droga znamená „omamující prostředek, dráždivý přípravek“. Dnes je slovo „droga“ nadřazeným pojmem, označující jako drogy i jiné léky a látky včetně tekutých jako je například alkohol, zejména pokud je jejich užíváno a zneužíváno ke změnám nálady, vědomí, povzbuzení či utlumení duševních a tělesných funkcí a vyvolávání mimořádných zážitků - iluzí, halucinací apod. (Nožina, 1997).

V roce 1969 komise expertů Světové zdravotnické organizace (WHO) označila za „drogu jakoukoliv látku, která je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více funkcí“ (Nožina, 1997, s. 9).

J. Presl tvrdí ve své publikaci, že drogou je každá syntetická nebo přírodní látka, která má psychotropní účinek, tj., že působí na naši psychiku. Může vyvolat závislost, která je u některých drog větší u jiných menší, ale je vždy přítomna (Nožina, 1997).

Drogy dělíme na:

Legální drogy – psychotropní látky, které jsou společností tolerovány. Jedná se především o alkohol a tabák.

Nelegální drogy – jsou to psychotropní látky, které splňují definici drogy a v některých společnostech jsou zákonem zakázány.

Měkké drogy – jsou akceptovatelné s určitým rizikem. Jedná se o marihuanu, hašiš, hašišový olej, ale také kávu a tabák.

Tvrdé drogy – drogy s nepřijatelným rizikem. Do těchto patří LSD, heroin, pervitin, extáze a další.

3.4 Alkohol a tabákové výrobky

Snad nejstarší drogou v dějinách je **alkohol**. Je jednou z tolerovaných drog. Významnou složkou jeho působnosti je konzumace alkoholu mladými lidmi. Játra dětí a dospívajících odbourávají alkohol pomaleji, děti a dospívající mívají menší hmotnost. I malé množství může vyvolat u dítěte těžkou otravu. Závislost na alkoholu se u dětí a mladých lidí vytváří podstatně rychleji.

Existují důkazy o důsledcích pití alkoholu a jiných drog na mozek dospívajících. Během dospívání dochází k tělesným i duševním změnám a také k vytváření nových sítí mozkových buněk. I jen mírné poškození paměti a schopnosti učení alkoholem nebo drogami vede k horším studijním a později i pracovním výsledkům. Poškození paměti v dospívání může přetrvávat i později, když spotřeba alkoholu a drog klesne. Zhoršená paměť a schopnost se učit není jediným rizikem alkoholu v dospívání. K dalším patří úrazy, dopravní nehody,

otravy, sebevraždy, sexuální násilí, nebezpečný sex, trestná činnost zejména násilného rázu, rychlý rozvoj závislosti na alkoholu a drogách či přechod od alkoholu k jiným drogám. Např. údaje z české populace patnáctiletých ukázaly, že ti, kdo uvedli opilost 2x nebo častěji v životě, utrpěli v posledních 12 měsících více než 2x častěji úraz, který si vyžádal lékařské ošetření (Nešpor, 2004).

Návrat České republiky mezi demokratické země s ekonomikou budovanou na tržních principech přinesl nejen výrazné změny v ekonomické a společenské oblasti, ale odrazil se také překvapivě na vývoji zdravotního stavu obyvatelstva. V období mezi rokem 1989 a 2002 se očekávaná střední délka života prodloužila u mužů z 68,1 na 72,1 roku a u žen z 75,4 na 78,5 roku.

Je zřejmé, že vedle zkvalitnění léčebné péče svou roli sehrály i změny v životním stylu a výživových zvyklostech obyvatelstva. Podobně jako ve vyspělých zemích i v České republice se na celkové nemocnosti a úmrtnosti populace největší měrou podílejí nemoci oběhové soustavy a nádorová onemocnění. **Kouření tabáku** je nejzávažnějším známým rizikovým faktorem ovlivňujícím vznik, rozvoj a průběh mnoha z těchto onemocnění.

Soustředěné úsilí vyspělých společností omezovat kouření a tím i nežádoucí zdravotní škody, které působí, je proto nejen pochopitelné, ale v posledních letech také stále zřetelnější. Pro formulování preventivních cílů, ale také pro sledování efektu již dříve přijatých opatření omezujících kuřáctví se ve vyspělých zemích provádějí specializovaná šetření zjišťující prevalenci kuřáctví v populaci. Zcela opačné trendy byly zjištěny u výskytu kuřáctví mezi dospívajícími (Csémy, Krch, Provazníková, Rážová, Sovinová, 2005).

V České republice způsobí tabák denně více než 60 předčasných úmrtí. Tabák těžce poškozuje lidi středního věku, děti i dospívající. Kouření působí nebo zhoršuje srdeční, cévní a nádorová onemocnění, vředovou chorobu žaludku a dvanáctníku atd. Odhaduje se například, že dítě, které žije ve společné domácnosti s málo ohleduplným kuřákem, zatěžuje své tělo dávkou zhruba dvou cigaret za den, i když samo nekouří.

Tabák bývá v našich podmínkách spolu s alkoholem první návykovou látkou, s níž se dítě setká nebo kterou mu někdo nabídne. Na prevenci problémů

působených tabákem se proto dá nacvičit to, co dítě upotřebí i ve vztahu k jiným návykovým látkám. Dítě, které umí odmítat cigarety a alkohol, dokáže snadněji v pozdějších letech odmítnout i pervitin nebo heroin.

Podobně jako u alkoholu je i u tabáku důležité rozvíjet schopnost dětí čelit reklamě. Právě reklama tabákových výrobků je často vysloveně cílena na děti dospívající (Nešpor, 2004).

Chování a životní způsob významně ovlivňují zdraví. Podílejí se na vzniku nemocí a na předčasné úmrtnosti. Kauzální vztah mezi chováním a výskytem mnoha nemocí je dostatečně prokázán. Příkladem může být příčný vztah mezi kouřením a rakovinou plic nebo podíl nesprávné výživy, nedostatku tělesného pohybu, nadužívání alkoholu a kouření na onemocnění srdce a cév.

Sledování souvislostí mezi rizikovými faktory v oblasti chování dětí a chorob v populaci vedlo ke stanovení hlavních faktorů ohrožujících zdraví. Těmi jsou kouření, nesprávná výživa, nadměrná konzumace alkoholu a fyzická neaktivita.

Chování a životní styl v dospělosti jsou výsledkem vývoje v dětství a dospívání. Sledování rizikového chování dětí, které ovlivňuje jejich zdraví je důležité z hlediska veřejného zdraví. Mladí lidé se specifickými rizikovými faktory by měli být cílovou skupinou preventivních snah v oblasti podpory zdraví.

Zdraví dítěte je základním předpokladem pro jeho harmonický vývoj. Podle definice WHO není zdraví pouze nepřítomnost nemoci či poruchy, ale je to komplexní stav tělesné, duševní i sociální pohody. Chabé zdraví může významně narušit schopnosti a vývoj dítěte a zamezit dosažení životních cílů. Podpora zdraví mladých lidí proto představuje významný přínos jak pro jednotlivce, tak pro společnost.

Pro tvorbu a zdokonalování preventivních programů a programů zvyšujících povědomí mladých lidí o zdravém chování a způsobu života je zásadní získat informace o zdraví a chování dětí a o faktorech, které je ovlivňují. Běžně je zdraví populace měřeno a posuzováno na základě hodnot morbidit a mortalit. Přestože jsou tyto údaje velmi důležité, poskytují nám v případě zdraví dětí pouze omezené informace, protože počty onemocnění a úmrtí jsou v dětské populaci velmi nízké. Data z mezinárodní studie HBSC mapují tělesné,

emocionální a psychologické aspekty zdraví a vliv rodiny, školy a vrstevníků na mladé lidi.

Spokojenost a štěstí dětí jsou ovlivňovány celou řadou faktorů, některé z nich jsou ovlivnitelné a jiné nikoli. Mezi nejdůležitější patří rodina, ve které dítě vyrůstá, a škola, která má významnou úlohu v rozvoji sebepojetí a sebehodnocení.

Po nástupu do školy začíná být dítě hodnoceno podle svých úspěchů nebo neúspěchů nejen v rámci rodiny, ale i učiteli a spolužáky. Zvyšují se nároky, které jsou na dítě kladeny a kterým dítě musí vyhovět, aby uspělo. Když se mu to nedaří, selhává nejen před sebou, ale i před vrstevníky, jejichž názor a přístup k dítěti hraje v období dospívání významnou roli.

Rodina rovněž přispívá k formování dětského somatického, psychického i sociálního zdraví. Dnes už není uzavřená statická jednotka, ale dynamický systém, který je ovlivňován jak sociálním, kulturním, tak i historickým vývojem společnosti, tak životními podmínkami, ve kterých se nachází (Csémy, Krch, Provazníková, Rážová, Sovinová, 2005).

3.5 Kriminalita

Pro vysvětlení příčin a zdrojů, které vedou ke vzniku a rozvoji sociálně deviantních a patologických jevů, používáme teoretické přístupy, které se snažily a snaží objasnit kriminalitu. Za kriminalitu mládeže pokládáme trestné jednání osob starších patnácti let, které však nedosáhly hranice osmnácti let věku. Definovat ji můžeme jako negativní historicky podmíněný společenský jev, jako krajní případ společenské patologie, porušení zájmů společnosti na takovém stupni nebezpečnosti, který je charakteristický pro trestní čin.

Motivy znaky trestné činnosti dětí a mladistvých mají svá specifika, která se v mnohých případech odlišují od trestné činnosti dospělých:

- Výběr a předmět útoku je určován jiným systémem než u dospělých.
- Trestná činnost je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině.

- Příprava je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů.
- Chování se vyznačuje neúměrnou tvrdostí , která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocováním zařízení.
- Velkou roli hraje alkohol nebo jiné návykové látky, které zvyšují agresivitu a nepřiměřenost reakce.
- Jednání pachatelů je více emotivní než rozumově podložené.
- Věci získané trestnou činností jsou často rozdělovány mezi členy skupiny, patrná je zde hierarchie skupiny a podíl na spáchané trestné činnosti.
- Finanční prostředky se zpravidla utrácejí ve skupině (Mühlpachr, 2001, s. 68).

Od roku 1989 došlo k velkému nárůstu trestné činnosti, a to nejen u dospělých pachatelů, nýbrž právě i u dětí a mladistvých. Pro vývoj trestné činnosti jsou charakteristické kvalitativní a kvantitativní změny v kriminalitě dětí a mladistvých. Jen od roku 1989 do roku 1999 vzrostl počet pachatelů ve věku patnáct až osmnáct let až o 100 %, u osob mladších patnácti let šlo dokonce o nárůst 160 %. Osoby mladší osmnácti let se dopouštěly nejen stále většího počtu majetkových trestných činů, ale co bylo varovné, že byly často stíhány i za násilné útoky.(Zoubková, 2002).

K zamyšlení je, že třetina kriminality dnešní mládeže je registrována jako opakující se, a to i vícekrát. Nesporným faktem také je, že pachatelé ve věku do dvaceti čtyř let mají na celkové kriminalitě podíl často až 40 %, pachatelé ve věku do třiceti let pak až 60% (Zoubková, 2002).

4 Volný čas – volnočasové aktivity

Způsob trávení volného času dětí je podmíněn jejich možnostmi a zkušeností, která se formuje především v rámci jejich rodiny. Strategií prevence sociálně patologických jevů je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti. Sociálně patologickým jevům lze také předcházet zapojením dětí a mládeže do různých volnočasových aktivit.

4.1 Volnočasové aktivity

Podle obsahu je dělíme na:

- Vědecko-technické a vědecké – biologické, mineralogické, motoristické, apod.
- Technicko-praktické – „dovedné ruce“, vaření či chataření
- Společensko-vědní – vlastivědné, sebevzdělávací jazykové, sběratelské
- Přírodovědné – včelařské, zahrádkářské, rybářské apod.
- Esteticko-výchovné – výtvarné, hudební a literárně-dramatické
- Tělovýchovné, sportovní a turisticky zaměřené – atletické, lyžařské apod.

Podle formy jsou zájmové činnosti děleny na:

- Pravidelné, organizované ve stálých zájmových útvarech (kroužky, kluby, třídy ZUŠ)
- Pravidelné, ale s individuálním charakterem – např. hra na hudební nástroj
- Příležitostná, kolektivní, organizovaná (kurzy, např. lyžařský, taneční, sportovní)
- Příležitostná, individuální charakter – četba, návštěva kulturních a sportovních akcí, sledování televize, hra na PC atd.

A podle druhu aktivity účastníků je dělíme na:

- Receptivní – kdy se jedinci účastní jako diváci či posluchači,

- Aktivně tvořivé – na nich se jedinci sami podílí jak v zájmových útvarech, tak i během individuální činnosti, např. soutěže, práce v dílně apod.
(Němec, J. Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času. Brno:, 2002)

4.2 Školní a mimoškolní volnočasové organizace

Využívání volného času patří k sociálně-kulturním problémům dnešního světa. Na jejich řešení se podílejí iniciativy soukromé i veřejné, občanské i náboženské. Ze strany státu je důležité postarat se o volný čas jeho občanů podporováním svobodných iniciativ ze stran jednotlivců, rodin, sdružení i církví. Člověk se přirozeně snaží rozvíjet a spolupracovat se společností, a to vede k vytváření různých spolků, sdružení či hnutí.

Do skupiny volnočasových institucí existujících a využívaných na území České republiky řadíme níže uvedená tradiční zařízení.

a) školní

Školní družiny

Tato zařízení jsou určena pro děti navštěvující první stupeň základní školy. Mají funkci především sociální, neboť se starají o děti v době, kdy jsou jejich rodiče v zaměstnání. Výchovně-vzdělávací práce by měla být orientována na rozmanité zájmové činnosti a pohybové aktivity.

Školní kluby

Jsou určeny žákům druhého stupně základní školy. Na rozdíl od školních družin nemají už tak silnou sociální funkci, ale zaměřují se spíše na samostatnost a vyhraněnost zájmů jednotlivých žáků.

b) mimoškolní

Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Jsou to zařízení zaměřující se na realizaci specializovaných činností pod odborným pedagogickým vedením. Řadíme sem např. domy dětí a mládeže a

stanice zájmových činností. Tyto instituce organizují pravidelnou i příležitostnou zájmovou činnost.

Domovy mládeže

Slouží především jako ubytovací zařízení pro středoškolskou mládež a kromě péče o studium musí přispívat ke smysluplnému a hodnotnému využívání volného času studenta.

Základní umělecké školy (ZUŠ)

Jsou určeny dětem s vyhraněnými zájmy, především těmi z estetické oblasti. Děti, mládež i dospělí se zde mohou rozvíjet v oborech hudebních, pohybových (tanec), literárně-dramatických či výtvarných.

Skautské hnutí a Český junák

Je národní organizace, která je součástí celosvětového skautského hnutí. Cílem hnutí je podporovat rozvoj osobnosti dětí a mladých lidí, jejich fyzických, psychických, sociálních a duchovních schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti nejen k sobě samým, ale i k ostatním členům společnosti a přírodě. Cílem skautské výchovy je člověk vyzrálý, vzdělaný, tvořivý a schopný spolupráce (Němec, J. Kapitoly ze soc. pedagogiky a pedagogiky volného času. Brno: 2002, s. 27-42.).

Podle mého názoru je problematika sociálně patologických jevů a především její prevence každodenně aktuální. Není dne, kdy by se šikana, konzumace alkoholických nápojů, prodej a konzumace drog a tabákových výrobků či záškoláctví nezletilých, neřešily na půdě škol, internátů, nebo v rodinách či na veřejných místech.

Prý je dnešní mládež jiná, než mladí lidé před dvaceti a více lety. No, možná trochu je. Je to dáno asi pokrokem a dynamickou moderní dobou, která nabízí spoustu možností., které dříve nebyly.

Už na základních školách mají někteří žáci zkušenosti s kouřením tabákových výrobků, alkoholem i drogami. Vyrůstá záškoláctví a šikana často už ve školách na 1. stupni. Děti a mladistvé, ale nelze všechny řadit mezi záškoláky, kuřáky a konzumenty alkoholu či drog. Většina mladých lidí jsou bezkonfliktní a spořádaní i když nedospělí lidé.

5 Prevence

Prevenci je věnována v naší republice mimořádná pozornost. Jsou tři základní úrovně preventivních aktivit, kterými jsou prevence primární, sekundární a terciární.

Primární prevence zahrnuje vytváření a zabezpečení optimálních podmínek pro fyzický, psychický a sociální vývoj jedince a předcházení vzniku nepřiměřených projevů a poruch. Na této prevenci by se měli podílet a spolupracovat společně ekonomové, politikové, pedagogové, psychologové, lékaři apod.

Sekundární má zachytit poruchu fyzického, psychického a sociálního vývoje v počátečním stádiu, zajistit potřebná opatření pro ohroženého jedince a zabránit rozšíření poruchy mezi jedince jiné. Tato prevence je úkolem zejména pro odborníky-psychologické, sociální a zdravotnické služby.

Terciární prevence má za úkol předcházet zhoršování stavu, recidivám a eliminovat důsledky sociálně patologických jevů. Zde by se měli angažovat již úzce specializovaní odborníci.

5.1 Kritéria prevence ve školách

Podle programu MŠMT ČR pro MŠ a ZŠ a školská zařízení vydaném v roce 2001 se jedná o kritéria, kdy prevence:

- Probíhá jako kontinuální proces a opírá se o spolupráci s rodiči,
- Zohledňuje zásadu přiměřenosti věku, vzdělání, zkušenostem, dovednostem apod.,
- Je zaměřena na získání postojů a dovedností, které dětem umožní řešit náročné životní situace a zvýší se tím jejich odolnost vůči sociálně patologickým jevům,
- Je schopna zlepšit schopnost komunikovat o problémech a vyrovnat se s nimi, rozvíjet zdravé sebevědomí.

Do školního vzdělávacího programu vydaného ředitelem školy je začleněna problematika prevence sociálně patologických jevů u dětí, v případě není-li vydán rámcový vzdělávací program je tato problematika začleněna do osnov tak, aby se prevence sociálně patologických jevů u žáků stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita škol.

Každý pedagogický pracovník dbá, aby uplatňovaná prevence sociálně patologických jevů u žáků byla prováděna komplexně, tj. ve všech oblastech, jichž se prevence sociálně patologických jevů u žáků dotýká:

- oblast zdravého životního stylu (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity),
- oblast společenskovední (komunikace, sociální dovednosti a kompetence),
- oblast přírodovědná (biologie člověka, fyziologie, chemie),
- oblast rodinné a občanské výchovy a také oblast sociálně-právní.

Školní preventivní program je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení, je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu. Přizpůsobuje kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje rozdíly ve školním prostředí. Oddaluje, brání nebo snižuje výskyt sociálně patologických jevů a zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Pojmenovává problémy z oblasti sociálně patologických jevů a případné další závislosti, včetně anabolik, dopingu, násilí a násilného chování, intolerance apod.

(Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů, ve školách a školských zařízeních, 2007).

5.2 Místo prevence ve školním vzdělávacím programu

Na základě Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (2007) si vytvořila také Základní škola Větrník v Uherském Hradišti svůj Školní vzdělávací program „Otevřená škola“ (2005), kterým se v rámci vyučovacích předmětů snaží připravit žáky, aby se po ukončení povinné školní docházky, dobře orientovali při řešení nečekaných problémů a v různých životní úskalí, které je mohou potkat apod.

V tematickém okruhu (RVP ZV) **Člověk a jeho zdraví** žáci poznávají především sebe na základě poznávání člověka jako živé bytosti, která má své biologické a fyziologické potřeby. Poznávají, co je pro člověka vhodné a nevhodné z hlediska denního režimu, hygieny, výživy, mezilidských vztahů atd. Získávají základní poučení o zdraví a nemocech, o zdravotní prevenci i první pomoci a o bezpečném chování v různých životních situacích, včetně mimořádných událostí, které ohrožují zdraví jedinců i celých skupin obyvatel. Žáci si postupně uvědomují, jakou odpovědnost má každý člověk za své zdraví a bezpečnost i za zdraví jiných lidí. Žáci docházejí k poznání, že zdraví je nejcennější hodnota v životě člověka. Potřebné vědomosti a dovednosti získávají tím, že pozorují názorné pomůcky, sledují konkrétní situace, hrají určené role a řeší modelové situace (Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání 2007).

Základní škola Větrník na základě tematického okruhu Člověk a jeho zdraví v rámci RVP vytvořila svůj školní vzdělávací program k výuce předmětu **Výchova ke zdraví**. Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede mimo jiné žáka k:

- poznávání a chápání rozdílů mezi lidmi, ke kulturnímu a tolerantnímu chování a jednání na základě společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, k plnění povinností a společných úkolů,
- přirozenému vyjadřování pozitivních citů ve vztahu k sobě i okolnímu prostředí,

- poznávání podstaty zdraví i příčin nemocí, k upevňování preventivního chování, účelného rozhodování a jednání v různých situacích ohrožení vlastního zdraví a bezpečnosti i zdraví a bezpečnosti druhých.

Rovněž také průřezové téma **Osobnostní a sociální výchova** v základním vzdělávání akcentuje formativní prvky, orientuje se na subjekt i objekt, je praktické a má každodenní využití v běžném životě. Reflektuje osobnost žáka, jeho individuální potřeby i zvláštnosti. Jeho smyslem je pomáhat každému žákovi utvářet praktické životní dovednosti.

Specifikou Osobnostní a sociální výchovy je, že se učivem stává sám žák, stává se jím konkrétní žákovská skupina a stávají se jím více či méně běžné situace každodenního života. Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu (Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání 2007).

Základní škola Větrník v Uherském Hradišti zařadila toto průřezové téma (RVP ZV) ve svém ŠVP k výuce předmětu **Občanská výchova**. Přínosem k rozvoji osobnosti žáka v oblasti vědomostí, dovedností je:

- porozumění sobě samému a zvládnutí vlastního chování a komunikace s lidmi,
- utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni,
- získání základních sociálních dovedností pro řešení problémů a složitých situací,
- přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování,
- nápomoc při orientaci v primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

Tematické okruhy osobnostní a sociální výchovy jsou členěny do tří částí, které jsou zaměřeny na osobnostní, sociální a mravní rozvoj. Pro jejich realizaci je užitečné zařazovat do výuky ta témata, která reflektují aktuální potřeby žáků,

popřípadě vycházejí ze vzájemné domluvy s nimi. Všechna uvedená témata se uskutečňují prakticky, prostřednictvím vhodných her, cvičení, modelových situací a příslušných diskusí.

Vzhledem k tomu, že se jedná o živá setkání dotýkající se osobní existence, je třeba počítat s tím, že na různé věci budou mít žáci různé názory, že se může objevit odmítání témat či technik, ostych, případně, že některé hry tzv. „nevyjdou“. Právě tyto okamžiky však bývají v Osobnostní a sociální výchově velmi užitečné, neboť nabízejí příležitost k přemýšlení o tom, co se děje (Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání 2007).

Základní škola Větrník zařadila do výuky předmětu **Dramatická výchova** témata z okruhů osobnostní a sociální výchovy (RVP) a snaží se tak také oslovit žáky v řešení problémů a rozhodovací dovednosti pro řešení problémů a rozhodování z hlediska různých typů problémů a sociálních rolí problémy v mezilidských vztazích, zvládnání učebních problémů apod. Rovněž, aby dokázali analyzovat vlastní i cizí postoje a projevy v chování lidí. Naučili se prosociálnímu chování a dovednosti rozhodování v eticky problematických situacích každého dne. Na základě toho všeho je také sestaven preventivní program pro základní školu.

6 Charakteristika základní školy Větrník v Uherském Hradišti

Základní škola Větrník se svojí polohou nachází v Uherském Hradišti – Mařaticích, tedy v kraji zemědělské tradice, kde se nachází nespočet aktivních vinařů a sklepů. Vinice, sklepy a sklepní uličky již odnepaměti dávají nezaměnitelný ráz celému blízkému okolí Uherského Hradiště. Ve slovácké krajině a na světě skutečně stěží najdete jiný kraj, kde by bylo tolik rodinných sklepů a malých, několikařádkových viniček. Samozřejmě s tím souvisí i životní styl místních rodáků a obyvatel. Děti odnepaměti pomáhaly svým rodičům na polích i ve vinicích. Moderní doba tyto zvyky částečně změnila, ale stále je zde spousta rodin, kteří pokračují v tradici svých pradědů a dědů.

Když v roce 1992 byla postavena nová základní škola Větrník a byla situována na kopec nad Mařatice, vyrostlo zde také současně nové sídliště. Za velmi krátkou dobu se sem přistěhovalo hodně lidí z různých částí celého kraje.

Jinak jsou v Uherském Hradišti jsou ještě 3 úplné školy. Základní škola Větrník je nejmladší a dobře situovaná. Je postavena v blízkosti dvou nákupních středisek a tří autobusových zastávek. V areálu stojí budova školy, školní jídelna a budova tělocvičny. V těsné blízkosti je postavena mateřská škola, která je od roku 2003 součástí školy v rámci právní subjektivity.

Škola je sama o sobě slušně vybavena. Má moderní učebny s novými učebními pomůckami na výuku přírodopisu, fyziky, cizích jazyků a informatiky. Na obou stupních nechybí kabinety pro přípravu učitelů, kteří sdílí společně sborovnu. Žáci i děti využívají v rámci tělesné i po vyučování fotbalové hřiště, hřiště na tenis a na házenou či volejbal, která jsou hned naproti školy.

Ve škole působí psycholog, výchovný poradce a pedagog – „preventista“ v rámci sociálně patologických jevů. Žáci mohou v případě potřeby rovněž napsat anonymně vzkaz do „schránky důvěry“, která je k dispozici na chodbě školy. Sdělují zde svá trápení a problémy.

Žáci, kteří se vzdělávají v Základní škole Větrník v Uherském Hradišti jsou většinou také obyvatelé tohoto sídliště. Několik málo žáků do školy dojíždí z nedalekých okolních vesnic. Otázka alkoholu se na půdě školy se řeší úplně stejně jako ve větších či velkých městech. Netoleruje se nic. Co se týká názoru místních obyvatel na alkohol, je stále po roky stejný. Víno a slivovici neberou jako alkohol, ale spíš jako lék. To, ale neznamená, že by byli zdejší lidé nějak více tolerantnější ke svým dětem. Často spíš naopak. Ve škole byl zaznamenán jen jeden přestupek žáka co se týká alkoholu, a to již v roce 2003.

V době mimo vyučování mohou žáci využívat prostory školního dvoru s dvěma stoly na stolní tenis a počítačovou učebnu. Školní družina má k dispozici vlastní hernu, může využívat školní zahradu.

6.1 Preventivní program navržený pro ZŠ Větrník v Uherském Hradišti

Prevence nežádoucích návyků a závislostí a výchova ke zdravému životnímu stylu navazuje na školní vzdělávací program školy Větrník v Uherském Hradišti, který je v souladu s rámcově vzdělávacím programem. Z organizačního hlediska se dotýká nejen metodika prevence, ale i všech pedagogických pracovníků školy. Metodik prevence předává své poznatky získané na školeních a pravidelných setkáních ostatním pedagogickým pracovníkům na předmětových komisích nebo pedagogických radách. Pedagogičtí pracovníci (především třídní učitelé) potom přenášejí získané informace, v rámci školního vzdělávacího programu jednotlivých ročníků, do konkrétních vyučovacích předmětů. Jedná především o předměty občanská výchova, výchova ke zdraví, praktické činnosti, dovednosti pro život apod.

Obecně:

- Organizovat víc besed na předem vybraná téma.
- Vzdělávání učitelů v oblasti sociálně-psychologických forem práce se skupinou, které je možné uplatnit při třídních hodinách, tyto formy práce nebývají zastoupeny ve vzdělávacích programech pedagogických fakult.

- Umožnit další vzdělávání pedagogů – v oblasti prevence všech patologických jevů – zásady efektivní prevence drogových závislostí v týmové spolupráci).
- Systematické vzdělávání školního metodika během celého škol. roku v součinnosti učitelů, žáků i rodičů měnit klima školy, negativní náhledy na školu a minimalizovat kázeňské problémy ve škole i mimo školu.
- Soustavným a nenásilným způsobem působit na změnu postojů žáků ke zdravému životnímu stylu.
- Výchovu i výuku směřovat ke změně motivace žáků a pedagogů, ke změnám vyučovacích metod v návaznosti na ŠVP, vést je k osvojování si pozitivního sociálního chování a rozvíjet jejich osobnosti.
- Optimalizovat sociální klima školy a zaměřit se proti sociálně patologickým jevům.
- Zabránit projevům agresivity a šikany.
- Realizovat účinná opatření v oblasti záškoláctví a šikany.
- Rozvíjet dovednosti, které vedou k odmítání všech forem destrukce.
- Vytvářet u dětí a mládeže protidrogové postoje, naučit je vhodně a účelně využívat volný čas, ukázat jim možnosti adekvátního řešení náročných životních situací a ověřit si fyzické, psychické i sociální schopnosti.

Práce na 1. stupni

Úkoly pro žáky jednotlivých ročníků:

1. ročník – člověk a zdraví

- Zdraví duševní a fyzické, relaxace, zdraví a nemoc, hygiena, lidské tělo, užívání léků, domácí lékárnička, správná výživa, co škodí zdraví, pohyb, informace o alkoholu, cigaretách, drogách, péče o přírodu, jedovaté a nebezpečné látky a rostliny.
- Osobní bezpečí – (dítě v rodině, vztah k rodičům, sourozencům, ostatním příbuzným, vztah ke starším lidem).
- Nácvič vzájemné úcty, sebeúcty a důvěry.
- Postupně je seznamovat s právy dítěte pomocí dramatizace.
- Modelových situací (např. „nevím , nechci , nepůjdu“).

- Posilovat pozitivní motivaci a pochvalou zdravé sebevědomí.

2. ročník – šikana – jak se jí bránit

- Alkohol – nejdostupnější droga, rychlá závislost, poruchy chování.
- Poukázat na nebezpečí poranění a možné nemoci při manipulaci s nalezenou stříkačkou.
- Osobní bezpečí – (navazování přátelství, kontaktů, vztah k neznámým lidem, sám doma a na ulici, umět si poradit ve špatné situaci).
- Výchova ke zdravému sebevědomí dítěte, nechat dítě vyjádřit.
- Vlastní názor, důležitost pochvaly, metody řešení problémů, stanovení životních cílů, vyplnění volného času, radost z vykonané práce, vážit si práce druhých.

3. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů téma – Nikotin a jeho negativní vliv na organismus a osobnost člověka

- Naučit se komunikovat se službami poskytujícími poradenskou službu.
- Uskutečnit projekt „Týden pro zdraví“.
- Spolupráce všech učitelů.

4. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů téma – Alkohol

- Zaměřit se na problematiku – kouření.
- Gambling – projev módnosti, posilování zodpovědnosti za své činy.
- Rozpoznat projevy lidské nesnášenlivosti, chování k menšinám.
- Uvědomovat si správné vztahy učitel - žák, žák - žák.
- Upevňovat zásady slušného chování, fair play chování.

5. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů téma - Drogy a gambling

- Návykové látky , alkohol, cigarety – každý den je pro člověka důležitý.

- Pozitivní motivace, odpovědnost za své zdraví, osvojení si zdravého životního stylu
- Rasismus – vážit si každého člověka.

Uvedené okruhy jsou probírány především v prvouce a přírodovědě, ale některá témata lze najít i v ostatních předmětech:

- Českém jazyce (vyjadřování, komunikační dovednosti, nácvik situací)
- Vlastivědě (výskyt drog, kultura a dějiny menšin).
- Matematice (spotřeba peněz v rodině za cigarety).
- Výtvarné výchově (zpracování situací výtvarnými prostředky, pochvala, radost z práce).
- Tělesná výchova (lidské tělo, fyzické zdraví, chování fair play).
- Hudební výchova (chování na koncertu , relaxace).

Doporučení pro učitele:

- Nenásilně zařazovat témata do vyučovacího procesu, zejména výchov, doplňovat literaturou a videoprojekcí, zajistit besedy s městskou policií na téma „Chování v městském provozu“.
- Učitel se významně podílí na rozvoji dětí (jeho posláním je vzdělávat a vychovávat v prostředí školy), tím značně ovlivňuje dítě na celý život.
- Nejlepším výchovným prostředkem je osobní příklad (neříkám něco jiného, než sám činím).
- Třídní učitel je nezastupitelnou osobou ve sféře vlivu na atmosféru třídy, na vytváření důvěry ve třídě a na podporu otevřené komunikace mezi žáky ve třídě. Pro život školní třídy je role třídního učitele klíčová.

Doporučení rodičům:

- Seznamovat je se záměry prevence při třídních schůzkách, jednotné působení na děti
- Upozorňovat je na emocionální atrofii, informovat o sdruženích a organizacích, které se zabývají prevencí sociálně patologických jevů v

případě potřeby poskytovat odborné poradenství a konzultaci školního psychologa.

- Dělat osvětu mezi rodiči realizovat formou programů, při nichž se rodiče mohou setkat s odborníky na drogovou problematiku, např. v rámci rodičovských schůzek.

Ve škole by měla být příznivá atmosféra:

- Společenské chování posilovat návštěvami kulturních pořadů, umožňovat dětem prezentovat své znalosti a dovednosti na veřejnosti: sportovní, výtvarné soutěže, účast v literárních soutěžích.
- Celoškolní akce: Mikuláš, oslavy k MDD.
- Úprava školních prostor se zakomponováním programů:
 - Protidrogové prevence
 - Včasná depistáž projevů šikany
 - Komunikační dovednosti
 - Rozvoj schopnosti práce v týmu, dopravní výchově
 - Zdrav životní styl , péče o zdraví
 - Žáci 1. stupně připravují vánoční besídky – vystoupení pro rodiče

V rámci volného času je potřeba:

- Ve ŠD učit dítě vhodně využívat volný čas: učit relaxaci, poznávání svých schopností (zájmové kroužky), vytvářet zdravé sebevědomí, cílevědomě podporovat činnost dětí při rozvoji dovedností, jejich výsledky oceňovat
- Ve ŠK udržet počet kroužků, vedoucích
- Školní pobytové aktivity
- Pohoda organizačního prostředí, režim dne, zdravé učení, pohybová aktivita pobytu na ŠVP využít k prevenci, využít soutěživosti dětí a do programu zařadit hry pro upevňování pravidel chování, morálních hodnot, spolupráce a snášenlivosti

Práce na 2. stupni

Zaměření prevence na:

- Záškoláctví
- Šikana
- Vandalismus
- Rasismus, intolerance
- Kriminalita dětí, zneužívání dětí a prostituce
- Konzumace legálních drog – alkohol a tabák, gambling – patologické hráčství

Úkoly pro žáky:

6. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů téma - komunikace, sebevědomí a reálné sebehodnocení

- Realizace programu „Kouření a já“ (úvod do programu, kouření a zdraví, proč lidé kouří, „budu nekuřákem, protože“ Informovat rodiče o realizaci tohoto programu na třídní schůzce).
- Beseda o trestní odpovědnosti ve spolupráci s policií ČR.
- Odborná přednáška „Sport versus kriminalita a návykové látky“
- Budování kvalitního vrstevnického týmu, ve kterém se žáci cítí bezpečně a jistě.
- Šikana - sociometrický dotazník.
- Agresivita – formy násilného chování, vandalismus.
- Úloha rodiny.
- Ochrana přírody, zneužívání rostlin.
- Volný čas, pravidla a normy chování.

7. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů na téma – zvyšování odpovědnosti za vlastní jednání a hodnotovou orientaci

- Kouření – nebezpečí marihuany.
- Odborná přednáška „Sport versus kriminalita a návykové látky“.
- Zážitekový blok proti šikaně organizovaný SVP HELP.
- Člověk a právo, morálka.
- Tolerance k menšinám - respektovat odlišné názory či zájmy lidí a odlišné způsoby jejich chování a myšlení – rasismu.
- Cesta k neobvyklému zážitku - příprava na drogy – nácvik.
- Způsobů odmítání, kariéra feťáka.
- Země, kde se pěstují drogy a jejich vývoz.

8. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů navazuje na program v 7. roč. „Hledání alternativního chování v zátěžových situacích, se kterými se děti setkávají ve svém životě“.

- Trénink odpovědnosti za vlastní rozhodnutí a umění vyrovnat se s neúspěchem.
- Odborná přednáška „Sport versus kriminalita a návykové látky“.
- Zážitekový blok proti šikaně organizovaný SVP HELP.
- Beseda o etice organizovaná občanským sdružením.
- Jak se krotí závislost – (TV, počítače).
- Stravování, zdravá výživa, poruchy stravování (anorexie a bulimie).
- Poruchy spánku.
- závislost fyzická i psychická, abstinenční příznaky.
- propagace drog, cesty nelegálních drog do ČR.
- Sexuální výchova, výběr partnera – předčasná sexualita.
- Pohlavní nemoci (postoj k HIV/ AIDS).

9. ročník – realizace komplexního kontinuálního programu primární prevence sociálně patologických jevů navazuje na program v 8. třídě na téma – alternativní formy jednání, jejich nácvik a akceptace

- Odborná přednáška „ Sport versus kriminalita a návykové látky“.
- Návštěva SVP Help, beseda.
- Stát a právo, uvědomění si podstaty protiprávního jednání a právní odpovědnosti za případné protiprávní činy – trestná činnost.
- Komunikativní hry - zvládání stresu.
- Tělo patří jenom tobě – zneužívání , rizikové sexuální chování.
- Extremismus.
- Terorismus, působení teroristických organizací, boj proti terorismu.
- Náboženství , sektářství, závislost psychická.
- Volba povolání - společenské chování.
- Mezinárodní společenství – pomoc drogově závislým.
- Vývoj na Zemi, vznik člověka, rasismus.
- Hledání životních vzorů, vzájemná tolerance a pomoc druhým.
- Uplatňování vrstevnické interakce, skupinové formy působení a aktivní sociální učení, posilovat vědomí žáků sounáležitosti se školou, reprezentovat školu na veřejnosti. Dále pak v 9. ročnících příprava na změnu kolektivu – zaměřit se na výchovu asertivity a komunikativních dovedností, zařazovat psychohry k sebepoznání.

Doporučení pro učitele:

- Třídní učitel, jako sociální manažer své třídy, spolupracuje se všemi ostatními vyučujícími při uplatňování zásad vedoucích k výchově zdravého životního stylu – témata mezipředmětově koordinovány.
- Při řešení kázeňských přestupků postupovat podle předem dohodnutých postupů (využití školního řádu).
- V hodinách RV a OV pracovat s manuály „Kouření a já“ a „Zdravá výživa“ výuku doplňovat návštěvami vhodných výstav.
- Učitel se významně podílí na rozvoji dětí (jeho posláním je vzdělávat a vychovávat v prostředí školy), tím značně ovlivňuje dítě na celý život. Nejlepším výchovným prostředkem je osobní příklad (neříkám něco jiného, než sám činím).

- Vypracovat projekt „Já – a moje já“.
- Nutné přihlédnout k věkovým kategoriím dětí –realizovat ho ve ŠVP.
- Spolupráce všech učitelů.
- Třídní učitel je nezastupitelnou osobou ve sféře vlivu na atmosféru třídy, na vytváření důvěry ve třídě a na podporu otevřené komunikace mezi žáky ve třídě. Pro život školní třídy je role třídního učitele klíčová.

Doporučení rodičům:

- Systematicky informovat rodiče o přijímaných opatřeních a realizovaných aktivitách v prevenci sociálně patologických jevů a celkové strategie výchovy ke zdravému životnímu stylu při třídních schůzkách a podle potřeby i bulletinem školy, otevřené vztahy v partnerství se školou, jednotné působení na děti.
- Upozorňovat je na emocionální atrofii, informovat o sdruženích a organizacích, které se zabývají prevencí sociálně patologických jevů.
- Společně vyhodnocovat efektivitu práce v dané oblasti.
- V případě potřeby poskytovat odborné poradenství a konzultaci školního psychologa.
- Osvětu mezi rodiči realizovat formou programů, při nichž se rodiče mohou setkat s odborníky na drogovou problematiku, např. v rámci rodičovských schůzek (nejde pouze o základní informovanost rodičů o těchto jevech a komplikacích s nimi spojených, ale i o ochraně před jejich vznikem).

Pro zajištění celkově dobrého klimatu ve škole je nutné dále pokračovat ve vylepšování estetického prostředí školy – podíl žáků na této činnosti – úprava školních prostor se zakomponováním programů:

- Protidrogové prevence.
- Včasná depistáž projevů šikany.
- Komunikační dovednosti, rozvoj schopnosti práce v týmu.
- Zdravý životní styl , péče o zdraví.

- Vytvoření SOS prostoru, který by nabízel kontakty na linky důvěry a krizová centra včetně poradenských možností nabízených školou.
- Žáci 2. stupně uskutečňují pro malé žáky akci „školou chodí Mikuláš“.
- Společenské chování posilovat návštěvami kulturních pořadů, umožňovat dětem prezentovat své znalosti a dovednosti na veřejnosti : sportovní, výtvarné soutěže, účast v literárních soutěžích.
- Aktivace k celoškolním akcím (oslavy MDD, poslední zvonění apod.).
- Aktivní pomoc žáků při organizaci her pro předškolní děti.
- Ve školním klubu a v hodinách nepovinných předmětů navazovat na zájmovou činnost z 1. stupně, zdokonalovat v ní dovednosti dětí, vytvářet pozitivní vztah k práci fyzické i psychické a úctu k jejím výsledkům.
- Využívání internetového klubu, který mohou žáci navštěvovat každý den.
- Školní pobytové aktivity.
- Spolupráce se specializovanými pracovišti.
- Pokračovat ve spolupráci s OÚ, okresním metodikem prevence, sociálními pracovníky, s policií ČR. Dále spolupracovat s pracovištěm SVP HELP, s Pedagogicko-psychologickou poradnou a poradenským střediskem pro volbu povolání.

Základní ukazatele úspěšnosti

Průzkum efektivity preventivního programu

- Namátkově získávat zpětnou vazbu této činnosti formou pohovorů s učiteli, žáky i s jejich rodiči.
- Systematický monitoring třídních kolektivů, kdy se sledují vztahy mezi jednotlivými žáky, stejně tak jako celkové klima školy. Díky tomu lze ve spolupráci s třídními učiteli zavčas podchycovat zárodky vznikajících sociálně patologických jevů, jako je šikana, týrání či experimentování s návykovými látkami.
- Průběžně ověřovat informovanost a životní postoje žáků a porovnávat, zda se na nich nějakým způsobem projevuje vliv realizovaného preventivního programu.

Tento preventivní program se soustřeďuje především na oblast primární prevence, ale věnuje se i prevenci sekundární. Snaží se o vytvoření pozitivního sociálního klimatu ve škole, o vyplnění volného času žáků a jasného vytyčení řešení problémů.

Lze tedy říci, že během absolvování základní školy jsou žáci postupně poučováni o všech nežádoucích návycích a závislostech, seznámeni s jejich důsledky a především je jim ukázána cesta, jak se před nimi chránit.

Je nutné si uvědomit, že sebepromyšlenější program prevence nezabrání rizikovému vývoji žáků. Nedají se zvládat velké problémy, ale těm malým se dá určitě předcházet.

6.2 Průzkum výskytu vybraných sociálně patologických jevů na I. a II. stupni ZŠ

Cílem průzkumu je především porovnat výskyt sociálně patologických jevů mezi žáky I. a II. stupně základní školy. K realizaci průzkumu byla použita metoda anonymního dotazníkového šetření v rámci besedy se žáky obou stupňů (viz příloha č. 1). Dotazníková akce proběhla v období říjen a listopad 2010.

Zkoumanou oblast v dotaznících představovaly vybrané sociálně patologické jevy, a to kouření tabákových výrobků, konzumace alkoholu a drog. Rovněž otázky na rodinu a školu.

Šetření proběhlo u náhodně vybraných žáků 3., 4. a 5. tříd na I. stupni a 7., 8. a 9. tříd na II. stupni. Zkoumaný soubor představoval celkem 120 žáků. Z toho 30 chlapců z I. stupně, 30 chlapců z 2. stupně, 30 dívek z I. stupně a 30 dívek z II. stupně., tzn. procentuelní zastoupení 50 % chlapců a 50 % dívek. Rovněž názory žáků na rodinu, rodiče a školu byly zajímavé.

V níže uvedených tabulkách (č. 1 a č. 2) jsem provedla srovnání žáků I. a II. stupně základní školy. Zjišťovala jsem kolik z nich má zkušenosti s níže uvedenými návykovými látkami (kdo z žáků je již zkusil). Výsledkem bylo procentuální zjištění požívání alkoholu, kouření a drog žáky obou stupňů ZŠ.

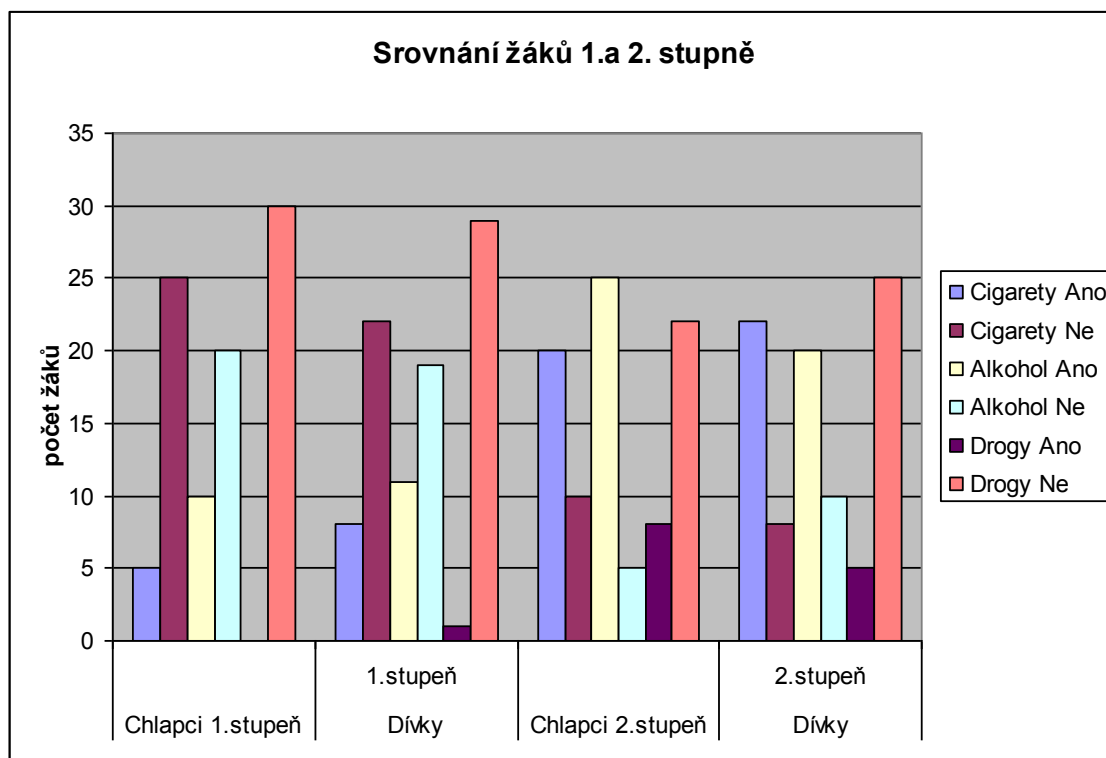
Tabulka 1: Výsledky průzkumu na I. stupni

		Chlapci I. stupeň	Dívky I. stupeň	Celkem	Celkem %
Cigarety	Ano	5	8	13	22 %
	Ne	25	22	47	78 %
Alkohol	Ano	10	11	21	35 %
	Ne	20	19	39	65 %
Drogy	Ano	0	1	1	2 %
	Ne	30	29	59	98 %

Tabulka 2: Výsledky průzkumu na 2. stupni

		Chlapci II. stupeň	Dívky II. stupeň	Celkem	Celkem %
Cigarety	Ano	20	22	42	70 %
	Ne	10	8	18	30 %
Alkohol	Ano	25	20	45	75 %
	Ne	5	10	15	25 %
Drogy	Ano	8	5	13	22 %
	Ne	22	25	47	78 %

Graf 1: Srovnání výsledků u žáků I. a II. stupně

Předpoklad, že na I. stupni žáci školy nemají žádné zkušenosti s alkoholem, kouřením a drogami nebyl potvrzen. Popisnou analýzou odpovědí bylo zjištěno, že už na I. stupni mají žáci zkušenosti s alkoholem i tabákovými produkty, dokonce byla zaznamenána i zkušenost s drogou. Srovnání mezi I. a II. stupněm ZŠ předkládá graf č. 1.

Druhá část dotazníku se zaměřila na vztah žáků ke škole. Na prvním stupni žáky škola baví, je v ní dobrá atmosféra, dobře vycházejí s učiteli, líbí se jim prostory k učení, práce ve škole se jim zdá zajímavá, mohou vyjadřovat své názory, cítí se bezpečně – to vše asi 80 % žáků. 40 % žáků by chtělo přestoupit na jinou školu, více než 50 % se zdá, že se s nimi jedná příliš přísně (srov. tabulka č. 3).

Tabulka 3: Výsledky průzkumu na I. stupni

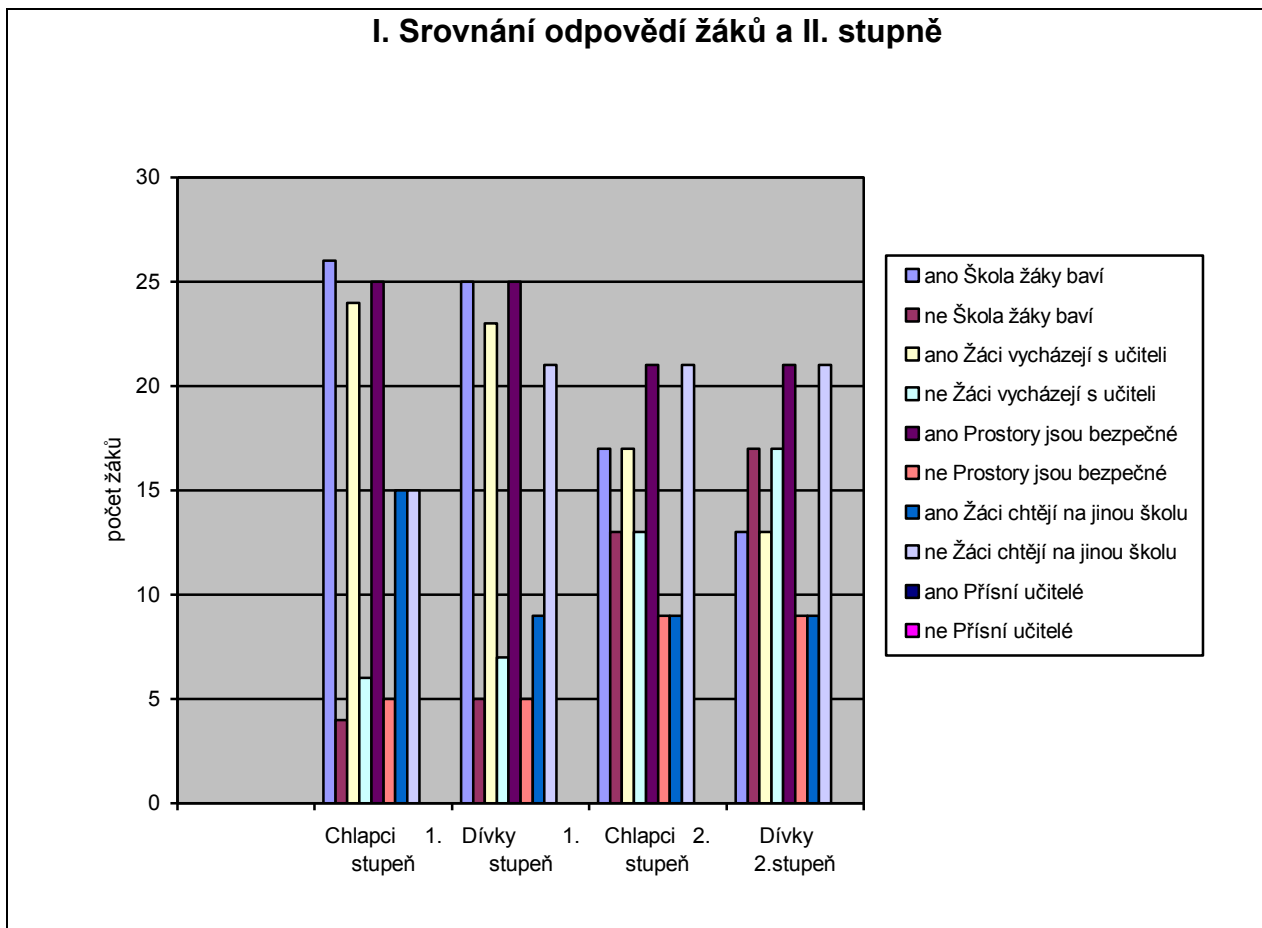
		1. stupeň		Celkem	
		Chlapci	Dívky	n	%
Škola žáky baví, zajímavá práce	Ano	26	25	51	85 %
	Ne	4	5	9	15 %
Žáci vycházejí s učiteli, mají svůj názor	Ano	24	23	47	78 %
	Ne	6	7	13	22 %
Bezpečné prostory, dobrá atmosféra	Ano	25	25	50	83 %
	Ne	5	5	10	17 %
Žáci chtějí jít na jinou školu	Ano	15	9	24	40 %
	Ne	15	21	36	60 %
Přísné jednání učitelů	Ano	17	13	30	50 %
	Ne	13	17	30	50 %

Na druhém stupni žáky škola baví, dobře vycházejí s učiteli, líbí se jim prostory k učení, jsou podporováni k vyjadřování svých názorů, cítí se bezpečně – to vše asi 70 % žáků. 30 % žáků by chtělo přestoupit na jinou školu, asi 60 % se zdá, že se s nimi jedná přísně (srov. tabulka č. 4).

Tabulka 4: Výsledky průzkumu na II. stupni

		2. stupeň		Celkem	
		Chlapci	Dívky	n	%
Škola žáky baví	Ano	17	13	30	50
	Ne	13	17	30	50
Žáci vycházejí dobře s učiteli, mohou říct názor	Ano	17	13	30	50
	Ne	13	17	30	50
Prostory školy bezpečné	Ano	21	21	42	70
	Ne	9	9	18	30
Žáci chtějí jít na jinou školu	Ano	9	9	18	30
	Ne	21	21	42	30
Přísné jednání učitelů	Ano	15	21	36	60
	Ne	15	9	24	40

Graf 2: Srovnání odpovědí žáků I. a II. stupně

Z průzkumu vyplývá, že z vybraných sociálně patologických jevů u zkoumaného souboru má zkušenost s konzumací alkoholu na I. stupni 35 % dětí, na 2. stupni 75 % dětí. Zkušenost s kouřením tabákových produktů uvedlo: na I. stupni 22 % dětí, na 2. stupni 70 % dětí. Zkušenost s drogou: má: na I. stupni 2 % dětí, na 2. stupni 22 % dětí (podrobněji viz příloha č. 2).

Předpoklady, že se žákům obou stupňů ve škole líbí a že na ně pedagogičtí pracovníci ve škole nejsou přísní se zcela nepotvrdila. Naopak se potvrdilo, že se žáci ve škole cítí bezpečně a vycházejí dobře s pedagogy i když jsou na ně přísní.

Pro přesnější popis stavu výskytu drog, alkoholu a kouření na základní škole by bylo třeba realizovat vyčerpávající šetření. Uvedený průzkum přesto signalizuje, že zastoupení prevence uvedených sociálně patologických jevů vedoucích k rizikovému chování na škole ve školním vzdělávacím programu je nutné.

Závěr

V práci jsem shrnula některé poznatky získané praxí a vlastním studiem problematiky sociálně patologických jevů a jejich prevence. Snažila jsem se vytvořit přehled o nejčastějších sociálně patologických jevech, se kterými přicházejí do styku především žáci základní školy. Zaměřila jsem se na charakteristiky těchto negativních jevů, na podmínky a příčiny jejich výskytu a na problematiku prevence, která je v současné době nezbytně nutná především ve škole.

Průzkum zjistil, že stejně jako kouření tabákových výrobků, požívání alkoholických nápojů, tak i drogová problematika má v populaci školy pro prevenci sociálně patologických jevů velký význam. Výsledky průzkumu ukázaly, že kouření, pití alkoholických nápojů i drogy jsou u žáků základní školy aktuální. Mladí lidé se s tímto fenoménem setkávají v běžném životě a do tohoto patří i škola.

Přehlédnout však nelze, jak významnou roli hraje komunikace mezi spolužáky a především důvěra k učitelům a také pocit bezpečí a příjemné atmosféry ve škole. Je nutné, aby žáci chodili do své školy rádi a také věděli, že se v případě potřeby můžou spolehnout na své učitele, mohou se jim svěřit a podělit se s nimi o své problémy.

Preventivní činnost je v současné době velmi aktuální. Jejím cílem je, aby děti dostaly základy právního vědomí, byly připraveny na nástrahy života a byly schopny na ně adekvátně reagovat. Proto je důležité, správně volenou výchovou vést mladého člověka ke zdravému životnímu stylu a k osvojování si pozitivního sociálního chování. Musí mít možnost vytvářet si vlastní názor na to jakou cestou se nechá dál vést. Pociť svobodné volby mu zajistí jediné včasné prevence sociálně patologických jevů. Každá prevence vlastně představuje alternativní nabídku trávení volného času. Je možné sem zařadit hlavně sportovní kluby, zájmové kroužky apod. Prevence představuje také besedy o kouření, alkoholu a drogách, mezilidských vztazích, také interaktivní programy,

poskytující žákům možnost niterného zažití a mnohem efektivního vstípení a zpracování postojů a pocitů pro jejich budoucí život.

V tisku, v rozhlase a televizi nás denně informují zprávy o různých spáchaných trestných činech. Snad nejvíce zarážející a varující jsou zprávy o trestných činech, kde jako pachatel vystupuje osoba mladistvá či nezletilá.

Je tedy nutné zajistit jednotné působení všech subjektů ovlivňujících vývoj osobnosti žáka. A zde má právě škola svou nezastupitelnou úlohu. Cílem je vést mladého člověka k odpovědnosti za svou osobu, své zdraví, za svůj život.

Literatura a zdroje

- CSÉMY, L., KRCH, F., D., PROVAZNÍKOVÁ, D., RÁŽOVÁ, J., SOVINOVÁ, H.
Životní styl a zdraví českých školáků. Praha: Psychiatrické centrum, 2005.
ISBN 80-85121-94-8.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Základy psychologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada Publishing, 2009.
ISBN 978-80-247-2781-3
- GRECMANOVÁ, H., *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-010-3
- HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: SLON, 2000. ISBN 80-7106-615-X.
- JANÍKOVÁ, B. *Rizikové chování*. 2006. [online]. Citováno dne 2011-03-13.
Dostupné z: <<http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/70/154/Rizikove-chovani>>.
- JEDLIČKA, R.; KOŤA, J. *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.
- KAPR, J. a kol. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. Praha: SLON, 1994. ISBN 80-85850-03-6.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-7067-227-7.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR V Praze dne 16. října 2007*
Č.j.: 20 006/2007-51 *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*
č.j. 24 246/2008-6 *Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*
- MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno : MU, 2001. ISBN 80-210-2511-5.
- NEŠPOR, K., *O drogách, alkoholu, kouření*. Praha: 2004. ISBN 80-7178-885-6.

- NĚMEC, J. a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-012-3.
- NOŽINA, M. *Svět drog v Čechách*. Praha: KLP, 1997. ISBN 80-85917-36-X.
- ONDREJKOVIČ, P., BREZÁK, J., LUBELCOVÁ, G., POLÁKOVÁ, E., VLČKOVÁ, M. *Sociálna patológia*. Bratislava: Veda, 2001. ISBN 80-224-0685-6.
- POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003. ISBN 80-86568-04-0.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2007.
- Školní vzdělávací program „Otevřená škola“ Základní školy Větrník v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: ZŠ Větrník,
- VOCILKA, M. aj. *Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách*. Praha: MŠMT, 1998. ISBN 80-7178-214-9.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*
- ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: A. Čeněk, 2002. ISBN 80-86474-08-2.

Přílohy

Seznam

Příloha č. 1 – dotazníky pro žáky I. a II. stupně

Příloha č. 2 – názory žáků II. stupně ZŠ na problematiku drog, alkoholu a tabákových výrobků.

Dotazník pro žáky I. stupně (1. část)	
1. Máš nějakou zkušenost s pitím alkoholických nápojů (např. pivo, víno, tvrdý alkohol)?	
a. Ano	
b. Ne	
2. Máš nějakou zkušenost s kouřením cigaret?	
a. ano	
b. ne	
3. Máš nějakou zkušenost s nějakou drogou? (Marihuana, Extáze, Pervitin)	
a. Ano	
b. Ne	
Dotazník pro žáky I. stupně (2. část)	
4 Baviš Tě škola?	
a. ano	
b. ne	
5. Je v ní dobrá atmosféra, cítíš se ve škole bezpečně?	
a. ano	
b. ne	
6. Chtěl bys přestoupit na jinou školu?	
a. ano	
b. ne	
7. Vycházíš dobře s učiteli?	
a. ano	
b. ne	
8. Zdá se Ti, že s Vámi učitelé jednají přísně?	
a. ano	
b. ne	

Dotazník pro žáky II. stupně (1. část)	
1. Máš nějakou zkušenost s pitím alkoholických nápojů (pivo, víno, tvrdý alkohol)?	
a. ano	
b. ne	
2. Máš nějakou zkušenost s kouřením cigaret?	
a. ano	
b. ne	
3. Máš nějakou zkušenost s nějakou drogou? (Marihuana, Extáze, Pervitin)	
a. Ano	
b. Ne	
Dotazník pro žáky II. stupně (2. část)	
4. Chtěl bys přejít na jinou školu?	
a. ano	
b. ne	
5. Cítíš se ve škole bezpečně?	
a. ano	
b. ne	
6. Baví Tě škola?	
a. ano	
b. ne	
7. Vycházíš dobře s učiteli, můžeš vyjádřit svůj názor?	
a. ano	
b. ne	
8. Jsou na tebe učitelé přísní?	
a. ano	
b. ne	

Názory žáků II. stupně ZŠ na problematiku drog, alkoholu a tabákových výrobků

Namátkově vybraným žákům II. stupně byl položena otázka co si myslí o drogách, alkoholu a kouření. Žáci se k problematice vyjadřovali písemně, volnou formou. V následujících odstavcích jsou některé vybrané odpovědi žáků.

„Já osobně si myslím, že je to nechutný „maras“, který ničí nejen mladé lidi, ale i starší, kteří by měli mít víc rozumu než my mladí. Když kolem sebe vidím, jak pokuřují desetiletí předpubertáci, nevím, jestli mi je z toho špatně nebo smutně. Mě zatím nezajímají žádné drogy, cigarety ani alkohol. Doufám, že to tak i zůstane.“

„O drogách si myslím jen to špatné, a proto nemám zájem.“

„Já bych se s drogou jakoukoliv nikdy ani setkat nechtěla, protože vím, že mohou být i smrtelné. Každá závislost na cokoliv je sama o sobě vždycky problém“

„Drogy nejsou hezké, neměly by vůbec být, měly by se v celém světě zpřísnit pravidla a hlavně tresty za ně. Škodí zdraví a zdraví je to nejcennější co každý člověk má.“

„Mezi měkké a nejrozšířenější drogy patří marihuana a extáze. Nebezpečí těchto drog spočívá v jejich snadné dostupnosti a zákeřnosti. Velkou zábavou dnešních mladých lidí jsou technoparty, na kterých se většinou extáze bere ve velkém. Dodává totiž pocit energie a nevyčerpanosti, která velmi často způsobuje kolaps z důvodu dehydratace. Myslím si, že oblíbenost těchto tanečních drog spočívá v neschopnosti některých mladých se přirozeně bavit.“

„S drogami jsem se nikdy nesešla a kdyby mi je nabídl i ten nejbližší, kterého mám ráda a vážím si ho, tak bych i za cenu kamarádství řekla ne.“

„Alkohol ani cigarety mi nevadí, občas si dám obojí, je to jakýsi pocit svobody.“

„Nepomůžou ani přednášky o tom, jak je kouření škodlivé, protože kamarádi o tom ví, ale asi je jim to jedno. Já se setkal s alkoholem u svých kamarádů a tomu se zabránit nedá vůbec, protože ho mají třeba od svých rodičů.“

„Já alkohol piji en někdy při nějaké oslavě s rodiči, ale jen tak venku s kamarády na alkohol vůbec nemyslíme. Jsme všichni sportovní nadšenci, takže cigarety, alkohol či drogy nepotřebujeme. Potřebujeme dobrou fyzickou a tyto věci by nám byly jen na přítěž.“

„Kouření se mi moc nelíbí, alkohol mi tak snad ani nevadí. Moji spolužáci většinou kouří a nedají si říct, že jim to kazí zdraví. Možná by pomohlo, kdyby třeba v TV bylo víc pořadů o kuřácích a alkoholících. Také, kdyby ukázali častěji třeba jak to vypadá zevnitř u kuřáka. Hlavně plíce. Myslím, že kdyby to mladí častěji viděli a zhrozili se, bylo zase o něco méně mladých kuřáků.“

„Alkohol neznám a kouření je mi odporné. Kuřáci mají zažloutlé zuby a smrdí jim z pusy, oblečení a vlasy. Kuřáci utrácejí hodně peněz za cigarety a často jim potom nezůstávají peníze na ostatní věci. Nikdy nebudu kouřit.“

„Alkohol a kouření jsou mezi žáky naší školy docela rozšířené, proto je potřebné začít něco dělat. Jsme problémová škola, protože v ní máme hodně problémových žáků? Ne škola je v pořádku a naši žáci kouří a pijí alkohol většinou o víkendu ve svém osobním volnu. Myslím, že hlavně kluci si chtějí něco dokázat a pak některé holky hlavně něco dokázat klukům. Mě alkohol ani cigarety nic neříkají. Zkusil jsem obojí, ale teď ještě ne. Možná později, nevím.“

„Alkohol nesnáším, protože jsem celých dlouhých 10 let vzrůstala s otcem alkoholikem. Je mi to odporné, jako můj otec. Máma se s ním rozvedla a teď máme konečně pokoj. Nestýká se s námi a mě to vůbec nevadí.“

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marcela Martinková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Program prevence sociálně patologických jevů v základní škole
Název v angličtině:	Prevention programme of social pathological phenomena at elementary school
Anotace práce:	Ústředním tématem práce je popis a souhrn nejčastějších sociálně patologických jevů, které se vyskytují u dětí v základní škole. Zabývá se jejich vznikem, podmínkami výskytu v různých prostředích, Dále možnostmi prevence a pedagogického působení. Cílem práce je vytvořit základní souhrnný přehled o negativních vlivech působících NA základní škole. Součástí práce je analýza a porovnání vývoje dětí na I. a II.stupni základní školy, jejich vztah ke kouření, alkoholu a drogám.
Klíčová slova:	Sociálně patologické jevy, šikana, záškoláctví. Alkohol, návykové látky, cigarety, kriminalita, delikvence, prevence

Anotace v angličtině:	The bachelor s thesis deals with social pathological phenomena that appears among elementary school children. It focuses on the formation and conditions of the phenomena in various environments and it suggests preventive steps and pedagogical influence. The aim of my thesis is to summarise negative effects on primary school children. It consists of analysis and comparison of ontogeny of children at primary and secondary school, their attitude towards smoking, alcohol and drugs.
Klíčová Slova v angličtině:	social pathological phenomena, bullying, truancy, alcohol, addictive substance, cigarettes, criminality, delinquency, prevention
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – dotazníky pro žáky I. a II. stupně Příloha č. 2 – názory žáků II. stupně ZŠ na problematiku drog, alkoholu a tabákových výrobků.
Rozsah práce:	58 stran
Jazyk práce:	Čeština